

Onnea tai onnellisuutta tavoitellaan

Onnesta puhuttiin Suomessa jo vuonna 1919

- Lähteet: VALTIOPÄIVÄT 1919, Asiakirjat (Ensimmäinen osa, 1920)
 * Hallituksen esitys n:o 17 eduskunnalle Suomen hallitusmuodoksi
 – siitä annettu perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 2
 – siitä annettu suuren valiokunnan mietintö n:o 12
 VALTIOPÄIVÄT 1919, Pöytäkirjat n:o I, Istunnot 1, 53
 – Valtiopäivien alusta heinäkuun 26 päivään

Onnesta puhutaan. Onnea tavoitellaan. Onneton olo pyritään välttämään. Suomessa on onnesta keskusteltu virallisesti vuonna 1919, kun päätettiin vastikään itsenäistyneen Suomen hallitusmuodosta. Pohdittiin, olisiko syytä turvata Suomen kansalaiset paitsi hengen, kunnian, henkilökohtaisen vapauden ja omaisuuden myös onnen puolesta. Vuoden 1919 valtiopäivillä hallitus oli antanut esityksen (esitys n:o 17) eduskunnalle Suomen hallitusmuodoksi. Lakiehdotuksen toisen luvun (II Suomen kansalaisten yleiset oikeudet) viidennen pykälän toinen momentti kuului seuraavasti:

(5 §, 2 mom.) Jokainen Suomen kansalainen olkoon lain mukaan turvattu hengen, kunnian, henkilökohtaisen vapauden, onnen ja omaisuuden puolesta. Älköön Suomen kansalaisten saavutettuja oikeuksia uudella lailla rajoitettako muussa järjestyksessä kuin siinä mikä perustuslain muuttamisesta on säädetty.

Kun perustuslakivaliokunta vuorollaan harkitsi hallituksen esitystä n:o 17, se teki lakiehdotukseen muutamia muutoksia. Valiokunta ehdotti mietinnössään (mietintö n:o 2) mm. poistettavaksi sanan ”onnen”. Samoin valiokunta halusi poistaa I momentin toisen, kansalaisten saavutettuja oikeuksia koskevan lauseen. Molemmat käsitteet, sekä ”saavutetut oikeudet” että ”onni” olivat valiokunnan mielestä epämääräiset ja riidanalaiset.

Eduskunnassa hallitusmuotoasia kävi läpi kolme eri käsittelyä ja jäi sitten lepäämään uusien vaalien jäljestä kokoontuviin valtiopäiviin. Muun muassa hallituksen esityksen viidennestä pykälästä jouduttiin eduskunnassa äänestämään. Äänestyksessä 3.6.1919 olivat vastakkain suuren valiokunnan ehdotus ja kansanedustaja Estlanderin ensimmäinen ehdotus. Suuren valiokunnan mietinnössä käsite ”onni” oli ehdotettu poistettavaksi. Edustaja Estlanderin ehdotuksessa kannatettiin viidennen pykälän ensimmäiselle momentille hallituksen esityksen alkuperäistä sanamuotoa. Suuren valiokunnan ehdotus voitti äänin 147 vs. 46.

Mielenkiintoista on, että ”onni” tunnettiin jo vuonna 1772 Ruotsin hallitusmuodosta annetussa laissa. Eduskunnassa käydyissä keskusteluissa eräät edustajat suosittelivat pitäytymistä vanhan lakitekstin käsitteissä. Ruotsin kielen ”välfärd” voidaan kääntää hyvinvoinniksi tai onneksi. Edustaja, lakitieteen tohtori, valtio-oikeuden ja kansainvälisen oikeuden professori Rafael Erich (1879–1946) esimerkiksi kannatti 3.6.1919 ”onni” -käsitteen mukaan ottamista Suomen uuteen perustuslakiin:

Minä kannatan myös onni-sanana ottamista ensimmäiseen momenttiin, en tosin sen vuoksi, että pitäisin sitä minäkään erityisen tärkeänä ja käytännöllisesti suurarvoisena lisäyksenä, mutta siihen on vanhastaan totuttu ja tällä sanalla on varsinkin ruotsinkielisessä ”välfärd” muodossa kaunis ja historiallisesti arvokas kaiku. Sen poisjättämisestä tosin ei minun mielestäni oikeastaan aiheutuisi mitään käytännöllisiä haittoja, mutta niin kuin sanottu, se kuuluu tässä yhteydessä kylläkin kauniilta ja hauskalta, minkävuoksi senkin pysyttäminen tässä tekstissä mielestäni on paikallaan.

Myös edustaja, lakit. kand. Heikki Ritavuori (1880–1922) mainitsi 3.6.1919 ”onnen”:

Saavutettuihin oikeuksiin nähden ei 1772 vuoden hallitusmuodossakaan ole säädöstä, joka vastaisi sitä esityksessä olevaa säännöstä, jonka palauttamista ed. Estlander ehdottaa. Siinä olevia säännöksiä ”onnesta”, laillisista oikeuksista ja hankituista privilegioista on vain tulkittu turvaavan saavutettuja oikeuksia. [...]

Edellinen puhuja, kansanedustaja, oikeudenhistorian professori Ernst Estlander oli todella viitannut ”välfärd” -termiin:

I synnerligen långt drivna demokratiska samhällen plägar inom kort den medborgerliga friheten bliva lidande. [...] Jag hemställer, att lantdagen måtte antaga [5 §] I mom. i propositionen oförändrat och därvid också sålunda återställa detta uttryck ”välfärd” enligt den stadgade rätthistoriska tolkning, som därmed är förenad, innebär ett skydd bland annat för tjänstemän i deras innehavda tjänst, och såsom denna paragraf och åtskilliga andra stadganden i regeringsformen visa är syftet, att tjänstemännens skola berövas detta deras rättsskydd. [...]

Eduskunnan päätöksellä kansalaisten oikeutta onneen tai hyvinvointiin ei kirjattu Suomen perustuslakiin. Päätös merkitsi muutosta vallinneeseen hallintokäytäntöön. ”Onni” -käsitteen poistamista lakiehdotuksesta perusteltiin käsitteen epämääräisyydellä. ”Epämääräisyys” vastanee ainakin josain määrin ilmauksia ”ilman vakiintunutta sisältöä tai merkitystä oleva” tai ”ilman yleisesti hyväksyttyä mitta- ja määrittystapaa oleva”. – 2000-luvulla tekninen kehitys tarjoaa mahdollisuuksia henkilökohtaisen onnentilan eksaktille määrittelylle (ks. linkki n:o 6, Onnen mittaamisesta). Onnikäsitettä ei tarvitsisi enää käsitteen epämääräisyyden takia sulkea pois Suomen hallitusmuotoa koskevasta lakitekstistä. On tullut mahdolliseksi sisällyttää ihmisen onni tai onnellisuus tai hyvinvointi hallitusohjelmiin. Suomessa suunnitellaan onnen sisällyttämistä hallitusohjelmiin mutta yhä välteään – turhaan – yksilön onnesta puhumista ja suositaan onnellisuuden yhteiskunnallista määrittelyä.

Onnesta (hyvinvoinnista) puhutaan Suomessa yhä vuonna 2011

Lähteet:

1. Pohjanpalo, Olli: Puolueet yhtä mieltä hyvinvoinnin mittaamisen uudistamisesta. Vihreät ehdottaa onnellisuusmittarin mainitsemista hallitusohjelmassa. (Helsingin Sanomat 1.2.2011, A 11)
2. Aula, Maria Kaisa – Kurttila, Tuomas: Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointi on saatava hallitusohjelmaan. [Helsingin Sanomat 5.5.2011, C 9 (Mielipide)]
3. Wahlström, Bengt: Jakten på lycka blir allt intensivare. (Hufvudstadsbladet 23.5.2011, s. 15)
4. Moisio, Aleksi: Hyvinvointi ei ole pelkkää rahaa. [Alaotsikkona: Taloustieteilijä puolustaa bkt:tä. (Helsingin Sanomat 6.7.2011, A 19)]
5. Heikkinen, Tuomo: Pehmeät elintasomittarit ovat lyömässä läpi. [Alaotsikkona: Bruttokansantuotteen politiikkaa ohjaavasta ylivallasta pyristellään eroon. (Kauppalehti 6.7.2011, s. 9)]

Suomessa keskustelu onnesta on yleistymässä poliittisesta puheesta koko kansan yhteiseksi asiaksi. Vuonna 1919 maan poliittinen johto piti onnea lainsäädännön tarpeisiin liian epämääräisenä käsitteenä. Kuluvan vuoden 2011 aikana hyvinvoinnista eli onnesta (Vastaavuus on laina sanakirjoista, sillä ruotsinkielinen ”välfärd” tarkoittaa suomeksi käsitteitä ”hyvinvointi” ja ”onni”.) on Suomessa puhuttu niin korkeimman poliittisen johdon piirissä kuin lehtien palstoilla. Uusia hyvinvointimittareita vaaditaan. Bruttokansantuote ei enää hyvinvoinnin (onnen) mittariksi kansalle riitä. – Taloustieteilijöille se yhä sellaiseksi riittää. Helsingin Sanomissa kirjoitettiin 6.7.2011 (A 19) seuraavasti:

Suurin osa bruttokansantuotteeseen (bkt) kohdistetusta kritiikistä perustuu väärinymmärryksiin, arvioi Aalto-yliopiston kansantaloustieteen professori Matti Pohjola.

Professori Pohjola ei kuitenkaan pidä bruttokansantuotetta hyvinvoinnin ainoana mittarina. Pohjolan mukaan on viisasta tunnustaa hyvinvointi-käsitteen monimutkaisuus. Hyvinvointia ei pysty supistamaan mihinkään yksittäiseen mittariin, vaikka se olisi poliittisesti houkuttelevaa, professori Pohjola arvioi. Hänen mukaansa ei ole hyviä syitä bkt-käsitteen hylkäämiseen, sillä alkuperäiseen tehtäväänsä eli kokonaistuotannon mittaamiseen bkt soveltuu yhä erinomaisesti.

Professori Pohjola unohti 6.7.2011 sujuvasti esimerkiksi ns. kotitaloustuotannon olemassaolon ja myös ns. harmaan talouden piirissä tuotetut hyödykkeet välttivät hänen huomionsa. Pohjanpalo puolestaan muisti 1.2.2011 myös kotitaloustyön arvon. Kotitaloustuotannon arvo voidaan laskennallisesti määrittää määrittämällä ensin kotitaloustyön arvo:

Hyvinvointimittareita on toistakymmentä. Ne voidaan jakaa bkt:tä korjaaviin mittareihin ja ei-rahallisiin mittareihin. Suomalaisten suosikki on Genuine Progress Indicator GPI – aidon taloudellisen kehityksen mittari, jonka lähtökohtana ovat yksityiset kulutusmenot, joita painotetaan tulonjaolla. Tasaisempi tulonjako tuottaa suuremman arvon. GPI:n arvoa vähentävät esim. rikollisuuden ja vajaatyöllisyyden kustannukset ja luonnonvarojen käyttö. GPI:n arvoa lisäävät mm. kotitaloustyön arvo ja korkeakoulutuksen arvo.

Olli Pohjanpalon mukaan Vihreät oli esittänyt, että GPI:n käyttö ihmisten onnellisuuden mittarina mainittaisiin seuraavan hallituksen ohjelmassa. Kun tämä mittari saataisiin käyttöön, sen olisi ohjattava päätöksentekoa. Puolueen mukaan bkt:n kasvu jakaa hyvinvointia ja onnellisuutta epätasaisesti. Vaikka talous bkt:llä laskettuna kasvaa, hyvinvointi ei enää lisääntynyt. Siksi bkt:hen tuijottamisen aika oli vihreiden mukaan mennyt ohi. Vihreiden entinen puoluejohtaja ja ministeri Osmo Soininvaara tunsu hyvinvoinnin (onnen) mittaamisen vaikeudet:

[Soininvaara tilastotieteilijänä sanoo, että] mikään hyvinvoinnin mittari ei yksinään ole pätevä, mutta useamman mittarin painotettu kombinaatio voi antaa jo luotettavan kuvan siitä, mikä on kansakunnan hyvinvoinnin tila. Se, mitä tekijää halutaan painottaa, onkin sitten jo poliittinen päätös.

Pohjanpalon mukaan suurimmat puolueet Suomessa ovat jo valmiita ottamaan talouskasvua mittaavan bkt:n rinnalle hyvinvointimittarin, joka ottaa huomioon talouden kestävyys- ja ympäristöön liittyvät tekijät osana hyvinvointia. – Huomataan, että hyvinvointimittarin tai -mittarien kehittäminen saa vauhtia hillitsemättömän talouskasvun aiheuttamien ympäristöongelmien yleistymisestä.

Aula & Kurttila esittivät, että lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointi pitäisi saada hallitusohjelmaan. Päätäjien toiminnan kokonaisvaltaisuuteen olisi pyrittävä. Bengt Wahlström kirjoitti puolestaan 23.5.2011 onnesta ja onnen (hyvinvointi) mittaamisesta. Wahlström tunsu kolme tapaa, joiden avulla onnea (hyvinvointia) voitaisiin mitata (tavat A, B ja C):

Allt talar om lycka. Politiker hyllar begreppet, universitetet och tankesmedjor tävlar om att lista världens samlade lycka i tabeller och diagram. Finland tillhör vinnarna och hamnar nästan alltid på medaljplats. Men går lyckan verkligen att mäta? Det går ett lyckorus genom världspolitikerna, eller åtminstone några lyckofunderingar. Allt fler politiker ifrågasätter numera öppet om bruttonationalprodukten, bnp, och andra ekonomiska mått räcker för att mäta ett lands framgång och välbefinnande. [...]

A

Utveckla redan existerande ekonomiska beräkningsmodeller med någon form av lyckoaspekter.

B

Samla in och mät data kring faktorer som speglar en nations välbefinnande (t.ex. kriminalitet, självmordsfrekvens, inkomstskillnader) och som därmed kan spegla nationens lycka.

C

Fråga folk hur de mår. Antingen kan frågan ställas om hur nöjd man är med sitt liv (tillfredsställelse) eller så får man berätta om hur ens dag har varit (sinnesstämning).

Onnen mittaamisen probleemaa on Suomessa käsitelty erityisesti viimeksi kuluneiden kuukausien aikana, sillä tiistaina 5.7.2011 valtioneuvoston kanslian asettaman asiantuntijaryhmä julkisti raportin hyvinvoinnin mittaamisesta. Asiantuntijatyöryhmä on siis koostunut tavallisen jokamiehen ja -naisen hyvinvoinnin sisällön tietävistä asiantuntijoista. Asiasta kertoo Aleksis Moisio 6.7.2011:

[Asiantuntijaryhmän mukaan] kansantalouden tilinpitoon perustuva bkt ei käyttökelpoisuudestaan huolimatta riitä yksin yhteiskunnan hyvinvoinnin mittariksi. Raportin tilasi edellinen hallitus ja Jyrki Kataisen (kok) tuore hallitus on sitoutunut toteuttamaan asiantuntijoiden ehdotukset. Raportin tuloksia yksinkertaistaen asiantuntijat toteavat hyvinvoinnin mittaamisen olevan sangen mutkikasta. Siksi Suomi ei hylkää bkt-käsitettä, eivätkä viranomaiset ripustaudu yksittäiseen vaihtoehtomittariin, kuten kestäväää taloudellista kehitystä mittaavaan genuine progress indicator -mittariin (gpi). Asiantuntijaryhmä suosittaa, että Suomessa kootaan olemassa olevia mittareita hyödyntävä tiivis hyvinvoinnin mittaristo. Tällainen mittaristo voisi koostua esimerkiksi erilaisista kansalaisten tuloja, työllisyyttä, terveyttä ja ympäristöntilaa kuvaavista mittareista. Sitä miltä mittaristo lopulta näyttää, ei toistaiseksi tiedetä. Mittaristoa ryhtyy nimittäin sorvaamaan uusi, hallituksen toivottavasti vuoden loppuun mennessä nimeämä työryhmä. Raportin julistamistilaisuudessa asiantuntijaryhmän sihteerinä toiminut erityisasiantuntija Ulla Rosenström arvioi, että hyvinvoinnin mittaristo voitaisiin saada käyttöön mahdollisesti vuoden 2013 alussa.

Moisio ilmoittaa artikkelinsa ensimmäisessä sarakkeessa, että tavallisten kansalaisten ohella myös valtionhallinnossa on ryhdytty miettimään uudestaan hyvinvointia ja sitä, mitä kaikkea kokonais-tuotantoa mittaava bruttokansantuote (bkt) kuvaa osuvasti. Tarkalleen Moisio ei ilmaise, tarkoittiko hän sanalla ”uudestaan” sitä, että Suomen alueella voimassa olleessa valtionhallinnossa oli jo 1700-luvulla harkittu kansalaisten tai Ruotsin kuninkaan alamaisten hyvinvointi (välfärd) tärkeäksi mutta asia oli välillä laitettu syrjään.

Sen sijaan valtioneuvoston kanslian talousasiain alivaltiosihteerinä Jukka Pekkarinen lienee muistanut viranomaisten pitkäaikaisen kiinnostuksen suomalaisten hyvinvointiin sanoessaan, että

onnellisuus ja hyvinvointi ovat aina olleet yhteiskunnallisen päätöksenteon päämäärinä.

Alivaltiosihteerinä Pekkarinen johti valtioneuvoston kanslian alaista työryhmää, joka pohti kattavampia elämänlaadun arvioimiskriteerejä kuin pelkkä kansantulon kehityskäyrä, Heikkinen kertoo Kauppalehdessä. Heikkinen kommentoi asiantuntijatyöryhmän työtä myönteiseen sävyyn. Työryhmä oli ehdottanut onnellisuuden, terveyden ja yksilöiden ostovoiman tason tuomista bkt:n rinnalle kehitysmittareiksi. Heikkisen mukaan toisen maailmansodan oloissa syntynyt talouskasvun mittari bruttokansantuote (bkt) on saamassa rinnalleen inhimillisempiä elintason arviointityökaluja. Heikkinen mahdollisesti toistaa Pekkarisen sanoja mitä mittareiden inhimillisyyteen tulee. Näin Tuomo Heikkinen kertoo Kauppalehdessä 6. heinäkuuta 2011:

Pekkarinen ei usko epävarman taloustilanteen näivettävän politiikkojen intoa inhimillisiä mittareita kohtaan, vaikka kova talousdata saa yleensä entistä vankemman niskalenkin päätöksenteossa aikojen ollessa tiukat. – Emme ole syömässä näitä sanojamme, vaikka eletään välitöntä talousahdinkoa. Ankeiden aikojen mittaan pikemminkin ongelmat nousevat esiin ja niihin voidaan hakea pidemmän tähtäimen kestäviä ratkaisuja. Onnellisuus ja hyvinvointi ovat aina olleet yhteiskunnallisen päätöksenteon päämäärinä, Pekkarinen tuumii.

Ilmeisesti Heikkinen ja Pekkarinen eivät harkitse mahdollisuutta, että ainakin yksilökohtaisen onnellisuuden määrittämisessä voitaisiin luottaa yksilön omaan ilmaisuun. Ei. Luotetaan asiantuntijoiden mielipiteisiin ja asiantuntijavallasta halutaan pitää kiinni. Vältetään ilmaisemasta, kenen onnellisuutta poliitikot tavoittelevat. Puhutaan pyöreästi yhteiskunnallisista tavoitteista.

Poliitikot ovat tavoittelemassa ja määrittämässä satunnaisen suomalaisen, Sinun ja minun, onnellisuutta. He ovat määrittelemässä Sinun onnellisuutesi ulkoa päin! Olet kuin puhekyvytön eläin, jonka onnellisuus eli hyvinvointi voidaan todeta esim. rasvakerroksen paksuudesta ja muusta niin sanottuun terveyteen liittyvästä datasta! Tosin Heikkisen artikkelissa mainitaan, että onnellisuuteen ja hyvinvointiin ”aina” tähänneen yhteiskunnallisen päätöksenteon tarvitaan ja tarjotaan laadukkaampaa tietoa:

– Itse tietoa meillä on jo nykyisin valtavasti. Sitä pitää vain tarjota entistä paremmin jalostuneessa muodossa. Päätöksentekijät tarvitsevat käyttäjälähtöisesti vaihtoehtoja ja tietoa niiden vaikutuksista, eivät pelkästään dataa, kaavailee valtioneuvoston kanslian erityisasiantuntija Ulla Rosenström.

Vaarallista kyllä sekä toimittaja että asiantuntijat näyttävät unohtavan sen, että päättäjien käyttämä data on historiadataa. Päättäjät tekevät yhteiskunnan tulevaisuutta koskevia päätöksiä vanhan ja koko ajan vanhentuvan tiedon varassa. He yrittävät pakottaa tulevaisuuden toteutumaan historiamuotissa. He tekevät yksilöiden elämään vaikuttavia päätöksiä summittaisesti vanhojen tilastotietojen perusteella. Silti he kainostelematta aikovat astua ihmisten henkilökohtaisten tunteiden ja tuntemusten alueelle: he aikovat ryhtyä määrittelemään jopa satunnaisen suomalaisen onnellisuuden ulkoapäin! Poliitikot haluavat ohjailla ihmisten, satunnaisen ihmisen, tunteet suotuisaksi ymmärtäänsä suuntaan! Onnellisuus on inhimillinen tunne!

Heikkinen kertoo, että Suomen tuorehko hallitus on sitoutunut työryhmän toimenpide-ehdotusten toteuttamiseen hallitusohjelmassaan. Aikataulu ja lopullinen sisältö vain ovat auki.

Miksi unohdetaan tai miksi halutaan unohtaa se kaikkein inhimillisin tapa ihmisen onnellisuuden tunteen määrittämiseksi: ihmisen oma ilmaisu? Ihmisen omaan mielipiteeseen verrattuna poliitikkojen ulkokohtaiset arviot onnellisuudesta ovat toissijaisia. Suomen alueella asuvat ihmiset ovat yleensä puhekykyisiä ja nykyään voidaan teknisin keinoin saada ihmisen puheilmaisuulle vahvistus eli testaus. Kehon ilmaisu kyetään rekisteröimään (ks. linkki n:o 6, Onnellisuuden mittaaminen). Ihmisen hermojärjestelmän tila kertoo kiihkosta ja yksiselitteisesti, onko ihminen saavuttanut sisäisen onnellisuuden tilan kaikkine siihen liittyvine positiivisine ominaisuuksineen. Tuo tila voidaan teknisesti mitata. Ihmisen onnellisuusväittämä voidaan teknisesti testata – ja ihmisen sisäisen onnellisuuden syntymistä voitaisiin kenties käyttää ulkokohtaisesti monin mittarein (esim. bkt) mitattavissa olevan hyvinvoinnin kriteerinä. Yksilön kohdalla sekä sisäisen että ulkoisen hyvinvoinnin olisi toteuduttava samanaikaisesti ennen kuin voidaan puhua ihmisen todellisesta, tasapainoisesta hyvinvoinnista tai ihmisen täydestä onnesta.